

УДК 37.017.91

ВИХОВАННЯ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ БІОЛОГІЇ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

О. В. Молчанюк

ORCID 0000-0002-4695-9917

У статті розглядаються теоретичні та методологічні засади виховання в майбутніх учителів біології ціннісного ставлення до природи та окреслюються шляхи реалізації. Проаналізовано педагогічну сутність поняття ціннісного ставлення особистості до природи як здатності людини сприймати та усвідомлювати природу через такі її ціннісні якості, як краса, цілісність, гармонійність, велич; розуміти навколишню реальність як єдність рівноправних самоцінних сфер – природа, суспільство і сама людина. Представлено визначення поняття «ставлення» як цілісну систему індивідуальних вибіркового, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної реальності. Зроблено акцент на структуру ціннісного ставлення до природи, компонентами якої є: внутрішній аспект – ставлення людини, яка усвідомлює цінності природи, і зовнішній аспект, який розглядає взаємодію людини і природи. Наголошено на тому, що творчість у процесі взаємодії із природою сприяє регуляції процесу пізнання майбутніми фахівцями природи й управлінню власною поведінкою в природних умовах. Пропонується для ефективного виховання ціннісного ставлення до природи майбутніх учителів біології враховувати психолого-педагогічні механізми розвитку ціннісного ставлення до природи в особистості відповідно до когнітивного, емоційно-оцінного та діяльнісного компонентів, які складають структуру ціннісного ставлення до природи. Виділено основні екологічні вимоги до процесу розвитку ціннісного ставлення до природи у майбутніх фахівців.

Ключові слова: ставлення, ціннісне ставлення до природи, емоційно-ціннісне ставлення до природи, творчість, психолого-педагогічні механізми розвитку ціннісного ставлення до природи.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку нової парадигми освіти і виховання України приділяється значна увага духовно-моральній консолідації суспільства. Одним із напрямків

духовно-морального розвитку й виховання особистості є розробка й удосконалення теоретичних і практичних основ екологічної освіти майбутніх учителів біології, які базуються на принципах гуманності у взаємодії з навколишнім середовищем і спрямовані на виховання в студентів основних знань про цінності природи, набуття досвіду емоційно-почуттєвої взаємодії із природними об'єктами й включення майбутніх фахівців у природоохоронну діяльність.

Ідеологія виховання віднайшла своє концептуально-правове відображення в Законі України «Про вищу освіту» та низці довгострокових програмних документів: Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Стратегії реформування освіти в Україні / Рекомендації до освітньо-виховної політики (2013 р.); Державній національній програмі «Освіта» («Україна XXI століття»); Концепції екологічної освіти в Україні, Державної національної програми «Діти України». У вищезазначених документах ідеться про необхідність підвищення статусу виховання, подолання загрозливих здоров'ю нації явищ, зокрема, у Концепції екологічної освіти в Україні зазначається, що настав час виховувати підрастаюче покоління не в згубній традиції якомога більше брати в природи, а в іншому, притаманному українському народові, гармонійному співіснуванні з природою, раціональному використанні та відтворенні її багатства, у психологічній готовності оберігати природу як «цінність» всюди й завжди.

Аналіз концептуально-правових документів ставить нові завдання перед сучасною педагогічною освітою, оскільки без розуміння й усвідомлення майбутніми учителями біології взаємозв'язків природи й суспільства на основі цілісного охоплення дійсності, виховання в них особливого ціннісного ставлення до природи розв'язати екологічні проблеми сучасності буде практично неможливо.

Мова йде про ціннісне ставлення майбутніх учителів біології до природи, оскільки воно виражається в повсякденній практичній діяльності людини і є суб'єктивним проявом екологічної свідомості й екологічної культури особистості, взагалі, та педагога, зокрема, являє собою дбайливе, відповідальне ставлення до природи, засноване на сприйнятті цінностей світу природи.

Сучасна наукова екогуманітарна парадигма обумовлює й обґрунтовує екологізацію науки й освіти як провідний принцип, а також становлення екологічної культури особистості й суспільства як мету екологічної освіти. Це дозволяє подолати відчуження людини від природи, стимулювати його активну відповідальну екологічну діяльність і грамотно її організувати,

що неодмінно знайде прояв у багатьох видах діяльності, пов'язаних із природою, у тому числі й педагогічній діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане вирішення даної проблеми і на які спирається автор. Різні аспекти проблеми дослідження вивчаються в педагогічній, психологічній і філософській науках. Вивчення психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема формування цінностей, ціннісних ставлень викликає постійний інтерес у дослідників. Так, вагомий внесок у дослідження даної проблеми зробили філософи (В. Василенко, О. Дробницький, О. Івін, М. Марчук, В. Тугарінов); соціологи (Т. Баранова, М. Вебер, А. Здравомислов, М. Кузнецов, Г. Парсонс); психологи (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Виготський, М. Іванчук, О. Кононко, А. Лазарук, А. Лазурський, Г. Люблінська, Д. Леонтєв, С. Рубінштейн), педагоги (А. Алексюк, К. Журба, В. Ільченко, В. Киричок, О. Колонькова, Н. Непомняща, О. Матвієнко, О. Сухомлинська, Г. Тарасенко, Н. Ткачова, Г. Філіпчук К. Чорна, Г. Шевченко).

Загальні підходи до психологічної природи цінностей та взаємовідносин особистості з навколишньою дійсністю висвітлені у працях І. Беха, Л. Божович, Л. Виготського, О. Киричука, О. Леонтєва, Л. Масол, О. Матвієнко, В. М'ясищева, М. Роганової, С. Рубінштейна, Г. Тарасенко, Г. Шевченко. Педагогічний напрям ціннісних ставлень досліджували О. Вишневський, В. Киричок, В. Кузь, О. Савченко, О. Сухомлинська, Н. Ткачова та інші.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз філософської, культурологічної, психологічної, педагогічної літератури з означеного проблемного поля показав, що натомість, у педагогічній науці питання виховання у майбутніх учителів біології ціннісного ставлення до природи на сучасному етапі реформування освіти в Україні ще не знайшло свого достатнього відображення. Психолого-педагогічні особливості ціннісного ставлення людини до самого себе, власного «Я», природи привертала й привертає увагу багатьох науковців: філософів (І. Кант, Е. Роттердамський, Г. Сковорода та ін.), психологів (І. Бех, О. Кононко, В. М'ясищев, В. Столін та ін.), педагогів (В. Сухомлинський, І. Харламов та ін.).

Серед всіх видів ставлення в аспекті дослідження вагоме значення має ціннісне ставлення до природи. Аспект формування взаємин із природним середовищем був детально розглянутий з позиції психолого-педагогічного підходу в роботах І. Беха (2013), Л. Виготського, С. Дерябо та інших. Роботи Г. Шевченко та інших мали значний вплив на усвідомлення процесу формування еколого-естетичного виховання як нового напрямку

педагогічної теорії і практики (2015). Процес виховання особистості схарактеризовано у роботах К. Ушинського (2004). Детальний аналіз зазначених робіт дозволив нам визначити основні характеристики процесу виховання ціннісного ставлення до природи. Так, М. Каган (1996) підкреслює, що важливим у вищезазначеному процесі є активна позиція особистості щодо екологічної діяльності. Науковці також акцентують свою увагу на ролі пізнавального інтересу до природних об'єктів та їх емоційному оцінюванні. В результаті прояву ціннісного ставлення до природи відбувається усвідомлення нової цінності. Аналіз психолого-педагогічної літератури показує, що переважна кількість науковців у своїх працях звертають увагу наукової спільноти на виховання відповідального ставлення до природи, на основі формування системи наукових знань, ціннісних орієнтацій і переконань. Відповідальність як категорія етики та права відображає соціальні, моральні та правові відносини людини до суспільства і природи.

Відповідне ставлення в кінцевому результаті дозволить встановити узгодженість між людиною та природою, зберегти навколишнє середовище від забруднення і руйнування, тобто сформувати навички екологічної культури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у висвітленні теоретичних основ виховання в майбутніх учителів біології ціннісного ставлення до природи. Досягнення поставленої мети передбачає, що процес виховання ціннісного ставлення до природи майбутнього вчителя біології має максимально відповідати вимогам часу і якісно змінюватися як змістовно, так і технологічно. Як у будь-якій процесуальній категорії, зміни в технології передбачають вирішення завдань, у першу чергу, зміну процесів і діяльності, що лежать у її основі, а також зміну всієї супутньої системи механізмів і засобів даної діяльності. Реалізація завдань передбачає зміну цільових установок, ціннісних орієнтацій, ціннісного (суб'єктивного) ставлення до природи, системи професійних знань.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Педагогічна сутність поняття ціннісного ставлення до природи полягає в здатності людини сприймати та усвідомлювати природу через такі її ціннісні якості, як краса, цілісність, гармонійність, велич; розуміти навколишню реальність як єдність рівноправних самоцінних сфер – природа, суспільство і сама людина; розширювати базу знань про унікальність природи; уміти займати активну позицію щодо відновлення, збереження природи та раціонального природокористування.

Можна припустити, що ціннісне ставлення буде проявлятися у людини тоді, коли вона глибоко пізнає розмаїття цінностей природи. Таким чином, розглянувши види ставлення та основні істотні характеристики ціннісного ставлення, можна констатувати, що: ставлення – це філософська, психолого-педагогічна категорія, яка представляє собою цілісну систему індивідуальних, вибіркового, свідомих зв'язків особистості з різними об'єктами в реальній дійсності. Усі вищезазначені науки виділяють ціннісне ставлення до природи, яке має свою власну структуру, сутність та проявляється особистістю крізь: всеосяжне пізнання природи; розуміння цінності природних об'єктів; мотиви особистого і суспільного життя; активність, свідомість; відповідну поведінку в природоохоронній діяльності з метою збереження та безпечного перетворення природи, здатного сприяти розвитку суспільства (Бондаревская, 1999).

Очевидно, що людські стосунки утворюють систему, в якій вони структуруються відповідно до ступеня спільності: від зв'язків з окремими характеристиками до зв'язків з об'єктивною реальністю, що робить сферу дії особистості безмежною. Із вищезазначеного зрозуміло, що ставлення – це цілісна система індивідуальних вибіркового, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної реальності.

Вчені зазначають, що ставлення завжди виражається в різних видах діяльності. Присутність у змісті діяльності елементів екологічної інформації є індикатором екологічних відносин людини до світу природи. До того ж, ставлення різних людей до природи неоднорідне: воно може бути пізнавальним, естетичним і гуманістичним. Переважання пізнавального аспекту в ставленні – це виражений інтерес до явищ та подій в природі.

Про естетичну орієнтацію ставлення слід говорити, якщо увага людини зосереджена на зовнішніх якостях об'єкта, розвинуто відчуття природної краси, гармонії, здатність захоплюючого ставлення до неї, переживання почуття краси, що тягне за собою оціночні судження. При гуманістичній спрямованості ставлення має місце співчуття, занепокоєння, сильне бажання допомагати.

Сучасні дослідження педагогів акцентують свою увагу на вихованні у майбутніх фахівців саме емоційно-ціннісного ставлення до природи. І це не випадково, оскільки цей тип ставлення більшість вчених вважають історично найдавнішим серед інших видів ставлення. Крім того, з огляду на психологічні характеристики майбутніх учителів біології, більш значущими для них є емоційно-чуттєві хвилювання у процесі взаємодії з природою.

Отже, особистість, якій притаманний цей тип ставлення і висловлює любов до природи, інтегрує в собі такі якості: турботу, задоволення, спілкування, тривогу, сумісну діяльність.

На наш погляд, вказуючи на важливість емоційної сфери в прояві ціннісного ставлення до природи, відсутнє виділення при цьому ціннісного аспекту природи. Слід зазначити, що деякі автори приділяють велику увагу діяльнісному компоненту не чіпаючи суб'єктивного сприйняття та пізнання світу природи. Таким чином, у наведених аспектах розглядаються, або окремі компоненти поняття, або в них не відображено значення природи, що не дозволяє скласти повну уяву щодо виховання в майбутніх учителів біології ціннісного ставлення до природи, виступаючи необхідною умовою формування екологічної культури особистості.

Аналізуючи дослідження ряду авторів: М. Кагана, В. М'ясищева, П. Підкасистого, С. Шацького, можна визначити структуру ціннісного ставлення до природи. Компонентами цієї структури є: внутрішній аспект – ставлення людини, яка усвідомлює цінності природи, і зовнішній аспект, який розглядає взаємодію людини і природи.

Отже, на нашу думку, ціннісне ставлення до природи майбутнього вчителя біології має структуру, яка складається із трьох компонентів, зокрема: когнітивний компонент, який розглядає поняття й уявлення про життя людини в природі; емоційно-оцінний компонент – переживання, емоції щодо певної події та її оцінка; поведінковий компонент – поведінкова готовність особистості, її уміння, навички до певних соціальних дій.

Процес виховання ціннісного ставлення до природи майбутнього вчителя біології має максимально відповідати вимогам часу і якісно змінюватися як змістовно, так і технологічно.

Враховуючи вищезазначене, науковці виділяють компоненти ціннісного ставлення до природи: екологічні знання, потреби, інтереси, мотиви, емоції, цінності, оцінки, установки, дії. Слід зазначити, що екологічні знання – це знання природничо наукові, про цілісність, унікальність і цінність природи, систему природи «природа – суспільство – людина», пов'язані з практичною діяльністю людини.

Головною екологічною потребою є необхідність збереження природного середовища, що веде до зміни умов життя. Потреба в спілкуванні з природою сприяє гармонійному розвитку особистості, поліпшенню творчих сил людини. Інтерес як важливе джерело діяльності характеризує вибірково відносини людини до ціннісного об'єкту природи, через свою актуальність і привабливість. Мотиви як спонукання до певного виду діяльності, що сприяє більш швидкому контакту з об'єктами природи.

Емоції – психологічний механізм безпосереднього переживання відносин. Оцінки є результатом сприйняття і пізнання світу природи, відображені в певному об'єктивному судженні. Установка має цільовий характер та визначає готовність до взаємодії з об'єктами природи.

Отже, на основі загальнопедагогічного підходу і ретроспективного аналізу стану проблеми виховання ціннісного ставлення до природи, ми уточнюємо поняття: «ціннісне ставлення до природи» представляє собою цілісне сприйняття людиною універсальної значущості розмаїття природи, потреби її відновлення, збереження та розвитку в процесі активної діяльності суб'єкта.

Слід зазначити, що ціннісне ставлення особистості до об'єктів природи формується під впливом реальної життєвої практики при наявності внутрішньої активності людини, що дозволяє розглядати природу як світ ідеалів, проєктів, моделей, світ практичної й духовної взаємодії людей, суб'єктом якого є сама людина.

Ціннісне ставлення студентської молоді до природи включає розвиток системи світоглядних поглядів, досвіду екологічної діяльності, системи ціннісних екокультурних і моральних орієнтацій.

В педагогіці достатньо вивчено ставлення особистості до природи у результаті практичної діяльності, що вимагає включення людини в різноманітну непрагматичну діяльність щодо взаємодії з об'єктами природи. Слід зазначити, що саме діяльність непрагматичної спрямованості є значущою для розвитку суб'єктивного ставлення майбутніх учителів біології до природи.

У науці відома система методологічних засад розвитку ставлення до природи, яка дає змогу забезпечити переорієнтацію акцентів з освітнього процесу щодо формування знань, умінь і навичок на процес виховання ціннісного ставлення до природи. Зазначена система гарантує відповідність процесу екологічної освіти закономірностям психологічного процесу розвитку суб'єктивного ставлення до природи. Очевидно, що розвиток ставлення до природи не просто визначається шляхом світу особистості, що обумовлює її сенситивність до стимулів, які надходять з природних об'єктів, а розвивається за рахунок своєї власної активності. Розвиток ставлення до природи відбувається не відповідно до схеми: стимул – зображення – реакція, а за схемою: зображення світу – дія – модифікована дією стимуляція – змінення зображення світу.

Зазначений факт дозволяє дійти висновку, що особистості слід включатися у різнопланову діяльність щодо взаємодії з природою, тому як тільки цей процес торкається емоційної, пізнавальної і практичної сфер людини. Саме при такому підході спостерігається моральний пошук

людини щодо вибору оптимальної лінії поведінки в процесі взаємодії з природою.

Ціннісне ставлення до природи – це особистісна структура, що включає стійке, особистісне сприйняття природи як суб'єкта непрагматичної взаємодії, що забезпечує засвоєння узагальнених знань про природні системи, усвідомлення їх поліфункціональної цінності й прояв ціннісного ставлення до них (для тривалого існування суспільства й природи), що передбачає активну діяльність щодо відновлення, збереження й розвитку розмаїття природи.

Розвиток ціннісного ставлення до природи це творчий процес. Творчість у процесі взаємодії із природою необхідна при реалізації різних форм взаємодії, при організації й регуляції взаємодії, а також у процесі пізнання майбутніми фахівцями природи й управління власною поведінкою в природних умовах.

На наш погляд, ціннісна взаємодія із природою будується на основі загальних та індивідуальних принципів. Загальні принципи, або підстави, спираються на суспільні норми, цінності, установлений порядок тощо, а індивідуальні – на особистісні якості, цінності, здібності, уміння.

Таким чином, ціннісне ставлення до природи майбутнього вчителя біології реалізується через прийняття й навички екологооцільної, органічної взаємодії із природою, а основним його змістом є регуляція творчого процесу взаємодії людини й природи. У цьому зв'язку, можна сказати, що процес виховання ціннісного ставлення до природи в значній мірі залежить від готовності особистості до взаємодії із природою.

Для ефективного виховання ціннісного ставлення до природи майбутніх учителів біології слід враховувати психолого-педагогічні механізми розвитку ціннісного ставлення до природи в особистості відповідно до когнітивного, емоційно-оцінного та діяльнісного компонентів, які складають структуру ціннісного ставлення до природи.

У процесі розвитку ціннісного ставлення до природи майбутнього фахівця важливо сформувати в гармонійній єдності як зовнішню, так і внутрішню складові, з цією метою необхідно задіяти найважливіші психолого-педагогічні механізми її функціонування.

Основними механізмами розвитку ціннісного ставлення до природи особистості є: перцептивно-емоційний механізм, який реалізує суб'єктивне сприйняття природи, побудову перцептивного образу в результаті емоційної оцінки природних об'єктів (слухові, зорові, нюхові, тактильні й поведінкові стимули, почуттєве й естетично-емоційне сприйняття природи та її об'єктів); когнітивний механізм, що регулює взаємодію із природою через переробку й інтерпретацію отриманої інформації на основі власної

активності особистості (пізнавальний інтерес, соціально-екологічна інформація, інтелектуалізація емоцій, накопичення знань); інтерактивний механізм, що забезпечує певний характер взаємодії із природою й особливості поведінки людини у світі природи (мотиви, цілі взаємодії, широта екологічного простору особистості, готовність до ціннісної взаємодії із природою, вольова активність особистості).

Залучення й активізація зазначених механізмів є важливим принципом розвитку ціннісного ставлення особистості до природи, що обумовлюють максимально ефективну реалізацію виховного потенціалу зазначеного процесу.

У процесі розвитку ціннісного ставлення до природи у майбутніх фахівців початкова інформація й відомості про природу мають відповідати основним екологічним вимогам: відбиття цілісності природного світу і його взаємозв'язків; визначення ролі й місця людини як частини природного світу; опис цінностей й значимості природи в житті людини й суспільства; відбиття позитивних, цікавих і незвичайних особливостей природного світу й взаємозв'язків людини з ним; розкриття екологічних проблем, аналіз їх причин і пошук шляхів розв'язку; відображення особливостей ціннісної взаємодії з природним світом тощо.

Якщо природа сприймається людиною як об'єкт, то мова може йти лише про односторонній вплив на цей об'єкт. Причому, його використання, його зміна може бути як позитивною, так і негативною, оскільки за ним не залишається право на існування й самоцінність. Про ставлення можна говорити лише в тому випадку, якщо природа сприймається особистістю як суб'єкт, як партнер взаємодії.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Відтак, у процесі виховання в майбутніх учителів біології ціннісного ставлення до природи, як правило, особистість виступає ініціатором спілкування, і тому сама визначає стиль і спосіб взаємодії. Це залежить від її вміння передбачити й прорахувати можливі дії й учинки, а також їх наслідки; аналізувати дії, робити логічно обґрунтовані висновки на основі взаєморозуміння.

Отже, знання специфіки й закономірностей процесу виховання ціннісного ставлення до природи в майбутніх фахівців дозволяє не тільки прогнозувати, але й регулювати всі механізми функціонування зазначеного процесу в професійній діяльності.

Аналіз структурних компонентів, механізмів функціонування ціннісного ставлення до природи, його основних показників являє собою ту основу, на яку накладаються педагогічні методи, цілеспрямовано сконструйовані для його розвитку в майбутніх фахівців сфери освіти.

Література

1. Бех І. Д. Духовно-ціннісне переживання навчального матеріалу : сутність та виховна роль. *Педагогіка і психологія. Вісн. НАПН України : наук.-теорет. та інформ. журн. Нац. акад. пед. наук України*. 2013. № 1. С. 63-66.
2. Бондаревская Е. В. Педагогика: личность в гуманистически ориентированных теориях и системах воспитания / под ред. Е. В. Бондаревской. Ростов н/Д : Учитель. 1999. 560 с.
3. Каган М. С. Философия культуры. Санкт-Петербург : Петрополис, 1996. 295 с.
4. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания: Опыт педагогической антропологии. Москва : ФАИР-ПРЕСС, 2004. 576 с.
5. Шевченко Г. П. Одухотворенный образ Людини Культури XXI століття : процес його виховання у вищій школі. *Духовність особистості : методологія, теорія і практика: зб. наук. праць*. Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2015. Вип. 5(68). С. 213-224.

References

1. Bekh, I. D. (2013). Dukhovno-tsinnisne perezhivannya navchalnoho materialu: sutnist' ta vykhovna rol' [Spiritual and value experience of studying material]. *Pedagogika i psykholohiya. Visn. NAPN Ukrainy: nauk.-teoret. ta inform. zhurn. Nac. akad. ped. nauk Ukrainy*, # 1, 63-66 (ukr).
2. Bondarevskaya, E. V. (1999). *Pedagogika: lichnost' v gumanisticheski orientirovannykh teoriyah i sistemah vospitaniya [Pedagogics: personality in humane focused theories and upbringing systems]*. Rostov-on-Don: Uchitel' (rus).
3. Kagan, M. S. (1996). *Filosofija kul'tury [Philosophy of culture]*. Saint-Petersburg: Petropolis (rus).
4. Ushinskij, K. D. (2004). *Chelovek kak predmet vospitaniya: Opyt pedagogicheskoy antropologii [Man as a subject of upbringing: pedagogical anthropology experience]*. Moscow: FAIR-PRESS (rus).
5. Shevchenko, G. P. (2015). Odukhotvorenyj obraz Ljudyny Kul'tury XXI stolittja: proces jogho vykhovannja u vyshhij shkoli [Spiritualized man of culture image of XXI century: the process of its upbringing in high school] *Dukhovnistj osobystosti: metodologhija, teorija i praktyka: zb. nauk. pracj*, # 5(68), 213-224 (ukr).

ВОСПИТАНИЕ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ БИОЛОГИИ ЦЕННОСТНОГО ОТНОШЕНИЯ К ПРИРОДЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

О. В. Молчанюк

В статье рассматриваются теоретический и методологический принципы воспитания у будущих учителей биологии ценностного отношения к природе и очерчиваются пути реализации. Проанализирована педагогическая сущность понятия ценностного отношения личности к природе, как способности человека воспринимать и осознавать природу через такие ее ценностные качества, как

красота, целостность, гармоничность, величие; понимать окружающую реальность как единство равноправных самоценных сфер – природа, общество и сам человек. Представлено определение понятия «отношение» как целостную систему индивидуальных выборочных, сознательных связей личности с разными сторонами объективной реальности. Сделан акцент на структуру ценностного отношения к природе, компонентами которой являются: внутренний аспект – отношение человека, который осознает ценности природы; и внешний аспект, который рассматривает взаимодействие человека и природы. Сделано ударение на том, что творчество в процессе взаимодействия с природой содействует регуляции процесса познания будущими специалистами природы и управлению собственным поведением в естественных условиях. Предлагается для эффективного воспитания ценностного отношения к природе у будущих учителей биологии учитывать психолого-педагогические механизмы развития ценностного отношения к природе личности согласно когнитивного, эмоционально-оценочного и деятельностного компонентов, которые составляют структуру ценностного отношения к природе. Выделены основные экологические требования к процессу развития ценностного отношения к природе у будущих специалистов.

Ключевые слова: отношение, ценностное отношение к природе, эмоционально-ценностное отношение к природе, творчество, психолого-педагогические механизмы развития ценностного отношения к природе.

TRAINING VALUES-BASED ATTITUDE TO THE NATURE OF FUTURE BIOLOGY TEACHERS: THEORETICAL ASPECTS

O. V. Molchaniuk

The article deals with theoretical and methodological principles of training value-based attitude to the nature of future biology teachers and outlines the ways of implementation. The pedagogical essence of the value-based attitude to the nature notion is analyzed as the ability of a person to percept and perceive nature due to such valuable qualities as beauty, integrity, harmony, greatness, to understand the surrounding reality as a unity of equal self-value spheres – nature, society and person. There is the definition of the "attitude" concept as an integral system of individual selections, conscious connections of the person with different aspects of objective reality. The emphasis is on the structure of the values-based attitude to the nature with the components of the internal aspect - the attitude of the person who understands the values of the nature, and the external aspect considers the interaction between man and nature. It is emphasized that creativity when interacting with the nature contributes to regulating the process of acquiring knowledge by future sciences specialists and managing their own behavior in the natural environment. For effective training value-based attitude to the nature of future biology teachers, it is offered to take into account psychological and pedagogical mechanisms of developing values-based attitude to the nature in accordance with cognitive, emotional and value components and activity components that form the structure of values-based attitude to the nature. The basic ecological requirements for the process of developing values-based attitude to the nature are highlighted.

Key words: Attitude, values-based attitude to the nature, emotional and value attitude to the nature, creativity, psychological and pedagogical mechanisms of developing values-based attitude to the nature.

Молчанюк Ольга Василівна – завідувач кафедри природничих дисциплін Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: ov888@ukr.net

Molchaniuk Olha Vasylivna, Head of the Chair of Natural Sciences, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: ov888@ukr.net

УДК 37[502:31:13]37.01:57(477)

НООСФЕРНА КОНЦЕПЦІЯ ШКІЛЬНОЇ БІОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ УЧНІВ

Н. І. Новикова

ORCID 0000-0002-4284-2332

У статті розглянуто теоретичні та методологічні засади формування духовності учнівської молоді та шляхи її реалізації. Доведено потребу розробки й упровадження нових концептуальних основ для вирішення проблем виховання людини, зокрема екологічної етики та ноосферної концепції, засобами шкільної біологічної освіти. Проаналізовано сутність ноосферної концепції як основи виховання особистості нового типу: духовної, гуманної, креативної, діяльної, відповідальної. Окреслено особливості дидактичного, наукового й організаційно-методичного забезпечення шкільної біологічної освіти як засобу реалізації культуроцентричної парадигми – пріоритетної в сучасному освітньому процесі Нової української школи. Доведено феномен духовності особистості як багатоаспектну проблему та міждисциплінарний характер холистичного підходу в педагогіці. Розкрито багатозначність поняття «холізм» та його застосування для пояснення цілісного підходу до предметів або явищ. Наголошено на необхідності впровадження холистичного навчання в аспектах двох моделей: багатовимірної та багаторівневої як шляху духовного і морального вдосконалення, розвитку світоглядної культури учнівської молоді. Охарактеризовано визначальну роль духовності людини,